

کرامت رعناحسینی

جلد رسمی

جلد کتابهای قدیمی اسلامی محفوظ مانده از حوادث زمان بیشتر بر قرآنهاست، زیرا نه تنها بواسطه عزیزی و گرامی بودن قرآن مبین جلد آنها سالم از آفات زمان بدرآمده است، بلکه چون خط غالب آنها کوفی است و خواندنشان برای مردم دورانهای بعد آسان نبوده است، دست نخورده از نسلی به نسل دیگر سپرده شده. از طرف دیگر غالب آنها بر روی پوست نوشته شده است، که پس از مدتی برگهایشان خشک و شکننده می‌گردد و تاب برمی‌دارد. برای رفع این معایب جلدهائی از چرم یا آستری که غالباً از چوب شمشاد است، بر آنها می‌انداختند که بیشترشان سرطله‌ای دارد که بندی به آن متصل است تا بدورشان پیچیده گردد، آن چنان که برگها را محکم و چسبان نگاهدارد، و مانع از پیچیدگی و تابیدگی گردد، حتی آنها را برای نگاهداری بیشتر در جمعی از چرمین که قولقت نامند و یا در صندوقچه‌ای چوبین می‌گذاشتند. تا هم آن تنزیل عزیز و حکیم را نگهدارد و بدست ناپاک آلوده نگردد و هم اورا قش پیچیده و تابیده نشود. با چنین تمهید بوده است که جلدهای آنها فرسوده نگشته و طرحهای هندسی زیبایشان زدوده نشده و قرن‌ها از حوادث زمان محفوظ مانده است.

باری، غرض از این گفتار همانا نظر به طرحهای روی جلدهاست که رسمیش نامند. اما شرح آن که چرا رسمیش گویند بهتر است در ضمن شرح ساختن آنها بگوئیم.

برای ساختن و طراحی کردن آنها، در اول چرم را با نوک درفش شطرنجی می‌نمایند، آنگاه با پرگار دوایری بر آن رسم می‌کنند، و از برخورد دایره‌ها با خطوط شطرنجی رسمی را با کمک خط‌کش و آبرنگ بیرون می‌آورند، که بعد با داغی بر روی آن خطوط می‌روند تا زیر داغی ژرفا بگیرد و ماندنی گردد. در آخر هم خطوط رسم را با طلا تذهیب

مؤسسه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

می‌کنند. البته ارزندگی و جلوه آن به ذوق و هنر رسام بستگی دارد، که بتواند رسمی دقیق و ظریف و مناسب و در خور جلد تهیه نماید.

راستی در این هنر تفننی است، یعنی چون پوست و کاغذ بغدادی و سمرقندی ضخیم است قرآن را در جزوات و مجلداتی جلد می‌کردند تا حمل آن آسان گردد که معروفترین آنها سی‌پاره است و به غیر از آن در ۳ و ۵ و ۷ و ۹ و ۱۱ و ۱۳ هم جلد می‌کردند. برای این نوع قرآن‌ها که دارای مجلدات چندی است، در اول دو قالب درست می‌کردند که بر آن دو یک رسم ترسیم می‌کردند. سپس سطح یکی از آن‌ها را چندان می‌تراشیدند و حکاکی می‌کردند که رسم برجسته‌تر از سطح گردد. و بر قالب دیگر همان رسم را نقل می‌کردند، تا به اصطلاح امروزیان منفی آن باشد، و این قالب که ضخیم است مادگیش گویند. آنگاه پشت چرم را هموار و صاف کرده و در بین آن دو قالب می‌گذارند. سپس آن را در قید می‌کشند، تا افت و خیز رسم بر چرم ماندنی گردد. بعد از این آن را از قید بیرون آورده بر آستر جلد می‌چسبانند و به دقت با آبرنگ رسم را بازسازی کرده، تا بهتر نمودار شود. حال او را مهره و داغی می‌زنند و برای آرایش بیشتر گاهی به طلا و لاجورد آن را تذهیب می‌کنند. این نوع جلد را "رسمی ماچکی" نامند و ماچکی املائی دیگریست از مادگی.

در پایان این نکته گفتنی است که در اثر همین تفنن بود که صحافان در جلدسازی هنری ابداع کردند و جلدهائی ساختند که به حلد "ضربی" موسوم گردید که برگرفته از همین تفنن و ضرب سکه و تداول جاواست، که شرح آن محتاج به مقاله دیگریست.

صحافی سنتی
مجموعه پانزده گفتار و کتابشناسی
گردآوری ایرج افشار. تهران، ۱۳۵۷
با نوشته‌های نصیری امینی، ادیب برومند، سهیلی خوانساری، رعنا حسینی،
محمد تقی دانش‌پژوه، م. ح. عتیقی، احمد طاهری عراقی، سیروس پرهام.